

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

Examensarbete 15hp

Vårterminen 2018

Läroarbetsutbildningen i musik

Johan Dahlberg

Undervisning i hållbar utveckling med musik som verktyg

En studie om estetiska processer

Handledare: Bo L Nilsson

Sammanfattning

Titel: Undervisning i hållbar utveckling med musik som verktyg.

Författare: Johan Dahlberg

Syftet med denna studie är att ge klarhet i hur musiklärare kan arbeta med undervisning för hållbar utveckling utifrån frågorna; Hur arbetar musiklärare med undervisning för hållbar miljö och Hur arbetar musiklärare med undervisning för hållbar demokrati? Studien presenterar tidigare forskning om undervisning för hållbar utveckling för att få ett historiskt perspektiv på frågan. Studien tar också upp tidigare forskning om musikens roll på en skola och hur musiken kan användas ur ett hållbarhetsperspektiv. Datainsamlingen grundade sig i semi-strukturerade intervjustudier där jag samtalade med två gymnasielärare från olika om hur de bedriver sin undervisning ur ett hållbarhetsperspektiv.

Resultatet visar att de båda skolornas ledning ser olika på undervisning för hållbar utveckling. På Bäcksolan var det viktigt och hållbar utveckling var som ett honnörsord för skolan. På Ekskolan skolan kan hållbar utveckling liknas vid en trend som försvann för cirka sju år sedan. I fråga om innehåll skiljde sig skolorna också åt och Bäcksolan bedrev ett projekt där elever framställde upplysnings- och propagandafilmer om hållbar utveckling. På Ekskolan såg de musiken i sig som ett sätt att fostra hållbara människor eftersom eleverna inom musiken ständigt tränar sig i lyhördhet och samspel.

Nyckelord: estetiska läroprocesser, hållbar utveckling, musikundervisning,

Abstract

Title: Education for sustainable development using music as a tool.

Author: Johan Dahlberg

The purpose of this study is to provide clarity on how teachers can work with education for sustainable development based on the questions; How does music teachers with teaching for sustainable environment and how does music teachers with teaching for sustainable democracy? The study presents previous research on education for sustainable development to gain a historical perspective on the issue. The study also addresses previous research on the role of music in a school and how music can be used from a sustainability perspective. The collection of data was based on semi-structured interview studies, where I talked with two teachers from different schools on how they conduct their teaching from a sustainability perspective.

The result shows that the schools' management looks different on education for sustainable development. At the school Bäckskolan, it was very important and sustainable development was as a byword for the school. At the other school, Ekskolan, sustainable development was more of a trend which disappeared about seven years ago. In terms of content the schools' differed. Bäckskolan engaged in a project in which students produced information- and propaganda films about sustainable development. At Ekskolan, they saw music to foster sustainable people because the students in the music constantly practicing in responsiveness, and interaction.

Keywords: aesthetic learning, music education, sustainable development

Innehåll

1. Inledning.....	7
2. Syfte och problemformulering	10
2.1 Syfte.....	10
2.2 Frågeställningar	10
3. Litteratur	11
3.1 Undervisning för hållbar utveckling	11
3.2 Miljöundervisningens historia	12
3.2.1 Faktabaserad miljöundervisning	13
3.2.2 Normativ miljöundervisning.....	13
3.2.3 Undervisning för hållbar utveckling	14
3.3 Aktuell utformning	14
3.4 Musikens roll	16
3.4.1 Vidgat textbegrepp.....	16
3.4.2 Individuell hållbarhet	18
3.5 Sammanfattning och relevans	19
4. Metod.....	20
4.1 Kvantitativ och kvalitativ metod	20
4.2 Observation och intervjustudier	21
4.2.1 Intervjustudier	21
4.2.2 Observationsstudier	22
4.3 Metodologiska överväganden.....	23
4.4 Genomförande	23
4.4.1 Förberedelse	24
4.4.2 Informanter	24
4.4.3 Datainsamling.....	24
4.5 Analys av data	25
4.6 Reliabilitet	25
5. Resultat.....	27
5.1 Skolledning och organisation	27

5.2 Musik som ackompanjemang till hållbarhet	28
5.3 Estetiska läroprocesser	29
5.4 Stark estetik.....	29
5.5 Förebildande	30
6. Diskussion och slutsats.....	32
6.1 Historiskt perspektiv	32
6.2 Musikens roll	33
6.2.1 Filmuppgifterna	33
6.2.2 Musikens immanenta demokratibyggnad	34
6.3 Slutsats	35
6.4 Vidare forskning	36
Referenser	38
Bilaga 1	41

1. Inledning

Att rädda världen är allas angelägenhet. Det är viktigt för planetens överlevnad att vi präglas av hållbarhet i vårt privata liv såväl som våra yrkesliv. Som musklärare vet jag dock inte hur jag ska gå tillväga med det.

När jag blickar tillbaka mot min egen skolgång kan jag inte minnas någon typ av övergripande miljömedvetenhet varken i undervisningens upplägg eller i den allmänrådande mentaliteten. Det hölls ett par miljötemadagar då och då med jämna mellanrum, men det var mer av ett region-sanktionerat jippo än något som påverkade hur skolan med dess lärare, elever och administrativa personal såg på hållbar utveckling.

När tillfälle gavs att skriva examensarbete på Musikhögskolan om valfritt ämne inom musikläraryrkets ganska vida ramar började jag fundera på vad det är jag inte har lärt mig under dessa fem år som jag vill kunna. Då slog det mig att hållbar utveckling inte heller här har präglat undervisningens upplägg, trots att det ändå har varit en del av en allmänrådande mentalitet. Så vitt jag kan minnas så har alla jag pratat med på Musikhögskolan varit miljömedvetna och många tar dagligen aktiva beslut för att rädda miljön. Men i själva undervisningen bedrivs de teoretiska ämnena så väl som de konstnärliga ämnena med papper. Så jag slås av frågan: Kan musikläraryrket vara miljömedvetet? Och i sådant fall, hur?

Den här studiens huvudsyfte är att undersöka hur musklärare arbetar med hållbarhet idag, ett halvt decennium efter att jag gick i skolan. Detta kommer jag ta reda på genom att intervjua musklärare runt om i Skåne. Med hjälp av dessa intervjuer vill jag belysa framgångsfaktorer såväl som fallgropar i hur folk arbetar med miljö och därefter reflektera runt hur vi som musklärare kan etablera ett klimatsmart tänk i vår undervisning och hur miljömedvetenhet kan präglade vår profession.

2. Syfte och problemformulering

I detta avsnitt introduceras studiens syfte och dess huvudsakliga frågeställningar.

2.1 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur musklärare, som just nu är ute i arbetslivet, arbetar med att lägga upp undervisning för hållbar utveckling.

2.2 Frågeställningar

- Hur arbetar musklärare med undervisning för hållbar miljö?
- Hur arbetar musklärare med undervisning för hållbar demokrati?

3. Litteratur

I detta kapitel presenteras tidigare forskning inom undervisning för hållbar utveckling där den sätts i historiskt och samtida perspektiv. Kapitlet kommer också diskutera varför undervisning för hållbar utveckling är viktigt och vad Skolverket har för syn på den. I kapitlet presenteras också tidigare forskning om musikens roll på en skola och hur musikämnet kan fungera i ämnesöverskridande projekt. Avslutningsvis också tidigare forskning om vad musiken kan bidra med i undervisning för hållbar utveckling.

3.1 Undervisning för hållbar utveckling

Skolverket (2011) skriver om skolans värdegrund och uppdrag och presenterar vad skolan ska fostra för medborgare. Under rubriken *skolans uppdrag* finner vi utdraget:

Miljöperspektivet i undervisningen ska ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. (s.7)

I kapitlet *övergripande mål och riktlinjer* skriver Skolverket (2011) att det är viktigt att varje elev besitter vissa kompetenser efter avslutat program oavsett vad hen haft för inriktning. En av dessa punkter är att eleven ”visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv” (s.11). Att detta står under övergripande mål och riktlinjer speglas i de flesta programmen där miljömedvetenhet och/eller hållbar utveckling nämns i programmens examensmål.

I *Läroplan för grundskolan* av Skolverket (2016) finns motsvarande punkter för grundskolan. Den parallella punkten under *övergripande mål och riktlinjer* står att varje elev efter avslutat grundskola ”har fått kunskaper om förutsättningarna för en god miljö och en hållbar utveckling.” (s. 14). I motsvarande punkt under *skolans uppdrag* skriver Skolverket (2016):

Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. (Skolverket 2016, s. 9)

I fråga om hållbar utveckling som begrepp följer Skolverket (2012) den definition som formulerades av Bruntlandskommisionen 1987 där de skriver att hållbar utveckling är "en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov".

Som riktlinjer skriver Skolverket (2015) att lärande för hållbar utveckling dels handlar om att presentera kunskaper om ekonomisk vetenskap inom miljöfrågor, men det handlar framför allt om att föra breda diskussioner om hur ett bra samhälle ser ut. Skolans roll bli därför att fördela kunskaper, utveckla innovationsförmåga och diskutera fördelningar och jämlikhet. Med dessa tre grundpelare får alla rätt till kunskaper om förhållandena på planeten vi lever på och hur en kan vara med och utveckla den. För att konkretisera syftet med miljömedveten undervisning kan vi gå till Palmer (1998) som refererar till Steerling/EDET (1992) och sammanfattar en lista över *Education for sustainability*.

- Utbildning för hållbarhet hjälper människor förstå beroendeförhållandet mellan allt liv på planeten och vilka konsekvenser våra beslut kan ha över framtida resurser, lokala/globala samhällen och miljön i stort.
- Utbildning för hållbarhet ökar människors medvetenhet kring politiska, sociala, kulturella och teknologiska krafter som kan påverka miljön positivt såväl som negativt.
- Utbildning för hållbarhet utvecklar människors medvetande, kompetens, attityd och värderingar, vilket möjliggör för dem att delta i hållbar utveckling på lokal, nationell och internationell nivå.
- Utbildning för hållbarhet bekräftar validiteten av olika tillvägagångssätt som förses av miljömedveten undervisning.

Sandell, Öhman och Östman (2003) anser att en lärares personliga tankar påverkar hur och i vilken utsträckning de arbetar med miljö och hållbarhet i skolan. Hur vi uppfattar miljöfrågor beror på om vi i huvudsak ser det som ett ekologiskt, etiskt, ekonomiskt, eller politiskt problem. De skriver också att synen på miljömedveten undervisning också påverkas av en persons syn på undervisning och vad skolans syfte är.

3.2 Miljöundervisningens historia

Enligt Palmer (1998) råder det en föreställning om att miljömedveten undervisning är ett nytt fenomen. Palmer anser att det är viktigt att slå hål på den uppfattningen av ett par anledningar. En av dessa är att det är respektlöst mot de tidiga pionjärerna, som lagt ned mycket arbete och förtjänar erkännande. Den andra är att genom att veta att miljömedveten undervisning har funnits i många år behöver man inte uppfinna hjulet igen.

Sandell, Öhman och Östman (2003) refererar till Östlund (1995 och 1999) som menar att det finns tre huvudsakliga traditioner inom miljömedveten utbildning. Dessa traditioner visar en kronologisk historia över hur den miljömedvetna undervisningen har sett ut sedan 1960-talet, men författarna har också sett att alla tre traditioner lever kvar och utövas parallellt på olika skolor i landet. De tre traditionerna är:

- Faktabaserad miljöundervisning
- Normativ miljöundervisning
- Undervisning för hållbar utveckling

3.2.1 Faktabaserad miljöundervisning

Den faktabaserade miljöundervisningen var en tidig form av miljöundervisning som växte fram under 1960-talet.

Miljösyn: Det här systemet är grundat i att miljöfrågorna i huvudsak är ett ekologiskt problem och bästa sättet att lösa dem är därför genom ett naturvetenskapligt förhållningssätt. Mer forskning och mer information till allmänheten är bästa sättet att tackla problemet.

Miljöproblemen ses som en negativ bieffekt av samhällets utveckling och då i synnerhet industriell produktion.

Utbildningsfilosofi: Systemet bygger på en objektivistisk kunskapssyn och stort fokus ligger på kausalitet. Läraren styr lektionernas innehåll och stor vikt läggs på det naturvetenskapliga.

3.2.2 Normativ miljöundervisning

Den normativa miljöundervisningen växte fram under 1980-talet som en utmanare till den faktabaserade miljöundervisningen.

Miljösyn: Miljöfrågan är i huvudsak en värdesaksfråga och man ser på problemet som en konflikt mellan människan och naturen. Bästa sättet att lösa problemet är därför att få människor att adaptera miljövänliga värderingar. Detta görs genom att ändra samhället och dess strukturer utifrån en naturvetenskaplig grund. Själva naturvetenskapen är därför inte hela lösningen, utan snarare första steget på vägen.

Utbildningsfilosofi: Eleverna ska lära sig att utveckla miljömedvetna värderingar och beteendemönster baserade på naturvetenskaplig kunskap. Idén baseras på att det finns ett

tydligt kausalt förhållande mellan kunskap, värderingar och beteende. Kunskap leder till värderingar och värderingar leder till beteende. I denna metod ligger huvudfokus på att angripa problem socialt och som lärare uppmanar en sina elever att leva i samråd med naturen och att vi människor ska ändra på oss snarare än naturen. I skolan ligger inte allt fokus på de naturvetenskapliga ämnena utan också på de samhällsvetenskapliga. Ämnesöverskridande teman är vanligt förekommande. Lärarrollen är lite av en blandform där elev och lärare tillsammans styr innehållet.

3.2.3 Undervisning för hållbar utveckling

Under 1990-talet vidgades profilen inom hållbarhet från att bara fokusera på miljöundervisning till att också hantera frågor om social och demokratisk hållbarhet.

Miljösyn: Miljöfrågor är i huvudsak politiska och etiska problem. Kunskapssynen är subjektivistisk och olika människor kan ha olika uppfattningar om vad miljö- och utvecklingsproblem faktiskt innebär och hur allvarliga de är. Vetenskapens roll är enbart att presentera fakta och därefter är det en politisk och moralisk fråga att hantera. Eftersom miljöproblemen ses som en social fråga som inte nödvändigtvis har med vetenskap att göra profileras frågan istället om till hållbar utveckling och innefattar nu utöver ekologisk också ekonomisk hållbarhet. Systemet bygger på ett demokratiskt förhållningssätt och allas åsikter om miljöfrågor ses som lika viktiga, vare sig du är naturvetenskaplig forskare eller inte.

Utbildningsfilosofi: Syftet med undervisningen är att lära eleverna att utvärdera miljö- och utvecklingsfrågor på ett aktivt och kritiskt sätt. Tanken är att detta uppmanar eleverna att delta i demokratiska debatter och diskutera hur vi bäst skapar ett hållbart samhälle.

Samhällsvetenskapliga ämnen står i fokus och undervisningen går ut på att diskutera relationerna mellan lokala och globala samhällen och väga dem i historiska perspektiv såväl som framtidsperspektiv. Läraren har en passiv roll och eleverna styr innehållet och diskussionerna.

3.3 Aktuell utformning

Eftersom miljöfrågorna enligt Palmer (1998) har blivit en viktig politisk fråga och synen på problemet ses som socialt har det också blivit lite av ett politiskt minfält och ett känsligt ämne att ta upp i en skola. Därför kan det vara svårt för skolor att på riktigt ta tag i frågan eftersom de ska vara politiskt neutrala. Eftersom miljöekonomiska frågor ses som lika viktiga som miljötekniska frågor kan det vara svårt att skilja på sakfråga och ideologi när det pratas om

hur problemen ska lösas. En annan problemställning som Palmer diskuterar handlar om svårigheterna för miljömedveten undervisning att formas utanför samhälls- eller naturvetenskapliga ämnen. Han menar att det oftast krävs drivna och engagerade lärare och att dessa lärare ofta arbetar på individnivå med miljömedveten undervisning. Palmer anser att det av den anledningen är svårt för lärarna att leva upp till lokala, såväl som, internationellt accepterade riktlinjer.

Sandell, Öhman och Östman (2003) skriver att miljöundervisningen handlar om att lära ut både natursyn såväl som att fostra *ett miljömoraliskt* förhållningssätt. För att lära ut detta tycker de att det är viktigt att eleverna får förankring i tidigare kunskaper och erfarenheter, så att gapet mellan teori och verklighet suddas ut. En metod för detta är att prata med medvetet språk och med korrekta termer för *miljöetiska förhållningssätt*. Detta är något som behöver läras in i små steg och över längre tid så att det verkligen blir en del av elevens vardag. Utöver det förhållningssättet är det enligt författarna också viktigt för eleverna att möta miljöfrågor i mer reella sammanhang. Ett exempel de lägger fram är att utsätta elever för olika medier, såsom film, skönlitteratur och musik, för att understryka att miljöfrågor präglar samhället och inte bara är en abstrakt idé. Vidare skriver de att det är genom samrådet mellan att lära ut kunskaper om ämnet, med att utsätta eleverna för sociala och kulturella sammanhang som deras *miljöetiska* attityder befästs.

Sandell, Öhman och Östman (2003) ifrågasätter dock om kunskap och attityder nödvändigtvis leder till *miljöetiska* beteendemönster. Ett bra exempel de tar upp för att bevisa detta är rökning. Trots att alla vet att det är dåligt för hälsan att röka finns det ändå folk som gör det. De går därför in på skillnaderna mellan *miljöetik* och *miljömoral* och beskriver det som att *miljömoral* är en fråga om vilka faktiska handlingar vi utför, medan *miljöetik* är diskussionen och reflektionen om hur vi ska handla. Därför skriver de att det är en viktig uppgift för skolan att leda *miljöetiska* förhållningssätt till *miljömoraliska* handlingar. Kunskap, reflektion och attityder ska alltså leda till faktiska och direkta handlingar för miljön. För att undvika att eleverna stagnerar i *miljöetiska* förhållningssätt lyfter författarna fram det som viktigt att påvisa att människan och naturen existerar tillsammans och inte är två parallellt gående objekt.

För att sätta den historiska kontexten i ett aktuellt perspektiv skriver Plant (1998) om tre metoder för miljömedveten undervisning och delar in dem i *undervisning om miljön*, *undervisning genom miljön*, och *undervisning för miljön*. Dessa tre kan liknas med Sandell,

Öhman och Östmans tre system där *undervisning om miljön* kan liknas med *faktabaserad miljöundervisning*, *undervisning genom miljön* kan liknas med *normativ miljöundervisning* och *undervisning för miljön* kan liknas med *undervisning för hållbar utveckling*. Utöver att de liknar varandra till orden speglas också miljösyn och utbildningsfilosofi i stor utsträckning. Utöver att skriva om dessa två huvudfaktorer konkretiserar Plant övergripande innehåll och vilka frågor som eleverna ska fråga.

I Sandell, Öhman och Östmans *faktabaserade miljöundervisning* läggs stor vikt på naturvetenskapliga ämnen. Plant (1998) anser att även i denna metod är det viktigt att presentera fakta ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Det innebär att hans modell bland annat tar upp ekonomiska, kulturella och estetiska miljöperspektiv. Trots att Plant (1998) inkluderar samhällsvetenskapliga och kulturella perspektiv är frågorna han vill att eleverna ska ställa i högsta grad naturvetenskapliga. Syftet med den estetik som aspekt inom miljöundervisning är att eleverna ska ha ett kritiskt förhållningssätt till hur information presenteras och hur det kan påverka deras uppfattning om ämnet oavsett ämnets stoff.

Plants modell *Undervisning genom miljön* är i stort sett identisk med Sandell, Öhman och Östmans motsvarighet, därför kommer jag inte gå in på djupet i denna modell. Frågorna som Plant vill att eleverna ska ställa sig handlar om hur de ska hantera kunskaperna och attityderna om miljön för att därefter anpassa sina beteendemönster. Med andra ord ska eleverna reflektera över hur *miljöetik* leder till *miljömoral*.

Undervisning för miljön utgår från ett subjektivistiskt förhållningssätt och många av frågorna eleverna ska ställa sig lägger fokus på deras egna personliga känslor. Tanken med det är att det är lättare för människor att ändra beteendemönster om de har en personlig relation till konsekvenserna.

3.4 Musikens roll

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning om hur musikämnet existerar i skolans sammanhang och hur musiken kan öka hållbar utveckling för individen.

3.4.1 Vidgat textbegrepp

Nilsson (2017) skriver att estetiken ökar antalet sätt vi kan kommunicera på och att det innebär att vi genom estetiskt lärande ökar individers handlingsutrymme för att uttrycka sig. Han skriver att skolan traditionellt sett har rangordnat icke-verbala uttrycksformer lägre än de

verbala. En populär term för de estetiska uttrycksformerna i skolan är *vidgat textbegrepp*, men även i detta system hanteras de verbala uttrycken som en överordnad form av kommunikation. Nilsson (2017) refererar till Marner (2005) som förespråkar ett *horisontellt medieringsbegrepp* där det inte finns någon inneboende rangordning mellan verbala och icke-verbala uttrycksformer. Nilsson konstaterar att ”verbal kompetens fungerar inte nödvändigtvis som måttstock för färdigheter inom andra områden”. Därför ger ett *horisontellt medieringsbegrepp* möjlighet för elever att öka deras uttrycksmässiga handlingsutrymme.

För att sammanväva Nilssons tankar om *vidgat textbegrepp* och *horisontellt medieringsgrepp* med Sandell, Öhman och Östmans historiska perspektiv från tidigare kapitel kommer nu ett avsnitt om estetiskt lärande och hur Lindström (2012) delar in det i fyra kategorier som utgår från vad undervisningen har för mål och metod. Målen delas in i *konvergent* eller *divergent*, där det *konvergenta* innebär att målet med undervisningen är att uppnå något förutbestämt och kretsar därför kring lärande om grundläggande kunskaper och ämnesspecifik terminologi. *Divergent* går snarare ut på att kombinera vad en redan vet för att uppnå nya syften, vilket innebär att större fokus läggs på kreativitet. Som exempel skriver Lindström att det *konvergenta* kan handla om hur en blandar färger, medan det *divergenta* handlar om valet av färger. När det kommer till undervisningens metod delar Lindström även in detta i två kategorier: *Medium-specifikt* och *medium-neutralt*. *Medium-specifikt* metod innebär att informationen som presenteras inte är översättningsbar till andra medium, där olika medier i skolans värld är olika ämnen. *Medium-neutralt* är motsatsen och metoden går ut på att ett mål ska kunna uppnås genom olika medier och med olika verktyg. Utifrån dessa fyra parametrar delar Lindström in estetiskt lärande i fyra kategorier som beskrivs nedan. Lindström (2012) refererar till Hasselskog (2010) som har identifierat fyra olika lärartyper inom ämnet slöjd. Lindström kopplar därefter ihop de fyra lärartyperna med sina fyra kategorier för estetiskt lärande, vilket innebär att följande tabell innefattar mål, metod och lärartyp.

- Lärande om konst – *konvergent* och *medium-specifikt*, *instruktör*
- Lärande inom konst – *divergent* och *medium-specifikt*, *facilitator*
- Lärande med konst – *konvergent* och *medium-neutral*, *rådgivare*
- Lärande genom konst – *divergent* och *medium-neutral*, *pedagog*

Lindström menar att *Instruktören* och *facilitatorn* kommer från en tradition av mästare/lärling-undervisning och att målet där, är att eleverna ska imitera läraren. Lärartyperna *rådgivare* och *pedagog* å andra sidan lägger stor vikt på dialog och reflektion med eleverna.

Ytterligare en dimension av estetiska läroprocesser ger Saar (2005) där han beskriver *svag estetik* och *stark estetik*. Enligt Saar är estetiken svag när estetiken beskriver någonting som eleverna redan vet. Kunskapen är förutbestämd och den estetiska presentationen av den blir enbart ett inlärningsredskap. Vid arbete med *svag estetik* är estetikens roll i lärandeprocessen att liva upp ett ämne som annars är tråkigt. Stark estetik å andra sidan uppmuntrar elever att utforska ny kunskap inom ämnet, som inte nödvändigtvis är förutbestämd av läraren. Saar refererar till Hans-Georg Gadamer (1997) som anser att konsten i sig är kunskapande. Om det skriver Saar att ”Tanken är intressant, för den pekar på skillnaden mellan en svag estetik som visserligen stöder lärandet, men som inte utnyttjar kraften i skapandet fullt ut och en stark estetik som förändrar den lärande individen.” (s. 100)

3.4.2 Individuell hållbarhet

Nilsson (2017) skriver att musik i skolan inte bara innebär att eleverna är med på lektioner och gör saker. Det innebär också att förstå och utveckla relationer till musiken och till andra människor. Han skriver vidare att det är en grundläggande demokratisk rättighet att ha möjlighet att skapa och utöva musik. Europeiska kommissionen (2007) presenterar åtta nyckelkompetenser som de tycker är viktiga att alla personer har tillgång till i ett kunskapssamhälle. Den sista av dessa handlar om kulturell medvetenhet och beskrivs som ”förmågan att uppskatta den kreativa betydelsen av idéer, upplevelser och känslor i ett antal medier, t.ex. musik, litteratur, visuell konst och scenkonst”. (s. 1) Angående det skriver Nilsson (2017) att ett aktivt deltagande i kulturliv utvecklar individens kreativa förmåga och att detta kan vara av värde i yrkeslivet.

Nilsson (2017) anser att deltagande i musikaliska aktiviteter inverkar positivt på människor välmående. Han skriver också att musikskapande och musicerande gynnar människors hälsa och välbefinnande vare sig det musikaliska sammanhanget är uttalat terapeutiskt eller inte. Nilsson hänvisar till Antonovsky (1996) och skriver om begreppet *Känsla Av SAMmanhang* (KASAM) och beskriver en människa med stark KASAM är en person uppfattar världen som; begriplig, hanterbar och meningsfull. Genom att hänvisa till en studie av Kaikkonen och Ala-Harja (2012) skriver Nilsson att det finns samband mellan musikaliska aktiviteter och ökad social kompetens. Med detta perspektiv ökas människors KASAM genom musikaliskt deltagande.

Nilsson (2007) diskuterar hållbar utveckling genom begreppet *hållbar människa* som innebär att demokratiska synsätt sammankopplas med kulturen i samhället. Detta uttrycker Nilsson

genom rubriken *Delaktighet och kultur*. Han skriver att det är viktigt för ett demokratiskt samhälle att skapa konkreta möjligheter för att nyttja sin yttrandefrihet. Därifrån är det viktigt att inte bara möjliggöra förutsättningar för verbala uttryck, utan också icke-verbala. Nilsson hänvisar till regeringens skrivelse *En svensk strategi för hållbar utveckling* (2003) som förenar språk med demokrati och yttrandefrihet. Nilsson skriver också att språk i detta fall inte bara handlar om verbal kommunikation, utan också estetisk, icke-verbal, kommunikation. Därför är deltagande i kulturlivet ett konkret tillfälle att utöva yttrandefriheten. När det talas om hållbar utveckling från ett pedagogiskt perspektiv skriver Nilsson att tillvägagångssättet *transformativt lärande* ibland kommer på tal, vilket innebär att den lärande har ett kritiskt förhållningssätt och ifrågasätter det hen dittills sett som sanningen. Processen innebär alltså en transformering av perspektiv. I transformeringsprocessen skriver Nilsson att några områden som flätas ihop till ett hållbarhetsperspektiv är kultur, delaktighet och sammanhang. Nilsson hänvisar till regeringens skrivelse som menar att skolan kan fungera som vårt största kulturella institut. Därför anser Nilsson att skolan har en viktig roll i arbetet med att skapa hållbara människor.

3.5 Sammanfattning och relevans

Början av denna litteraturgenomgång tog avstamp i Skolverkets värdegrund och uppdrag där de skriver om skolans roll att ge förutsättningar för undervisning för hållbar utveckling. Ur ett historiskt perspektiv har stor del av detta ansvar hamnat på natur- och samhällsvetenskapliga ämnen (Sandell, Öhman, Östman 2003). För att använda Lindströms (2012) kategorisering har miljöundervisningen varit *medium-specifik* där det inom de naturvetenskapliga ämnena fokuserat på att lära ut kunskap om miljö, medan det inom de samhällsvetenskapliga ämnena fokuserat på reflektion och diskussion kring *miljöetik*.

För att musikämnet ska få en relevant roll i undervisning för hållbar utveckling får vi beakta Nilssons (2017) tankar om *vidgat textbegrepp* och hur musiken därigenom kan fungera som ett *medium-neutralt* forum för hållbar utveckling. För undvika att musikämnet som icke-verbal uttrycksform underordnas verbala ämnen som svenska och samhällskunskap krävs också ett *horisontellt medieringsgrepp*. För att återigen använda Lindströms (2012) kategorisering kan musikens roll inom undervisning för hållbar utveckling därför bli antingen lärande med musik eller lärande genom musik. Musikämnet får också en stark roll på en skola för att skapa hållbara människor genom att som uttrycksform ge förutsättningar för konkreta möjligheter för att utöva yttrandefrihet.

4. Metod

Detta kapitel består inledningsvis av en metodologisk presentation där jag går igenom olika typer av samhällsvetenskapliga metoder. Detta följs av en genomgång av hur studien genomfördes och hur informationen bearbetats. Kapitlet avslutas med en kritisk granskning av studiens tillförlitlighet.

4.1 Kvantitativ och kvalitativ metod

Skillnaderna mellan kvantitativa och kvalitativa forskningsmetoder är något som Eliasson beskriver i *Kvantitativ metod från början* (2006). Eliasson menar att kvantitativ forskning huvudsakligen är en metod för att ta fram statistik som sedan kan analyseras matematiskt. Även Bryman (2011) beskriver kvantitativ forskning som något som finns till för att forskare ska få numerisk data att analysera. Han skriver också att denna metod gynnar naturvetenskapliga förhållningssätt med en objektivistisk kunskapssyn.

Kvalitativa metoder beskrivs av Eliasson (2006) som en metod som är till för att fördjupa insikter inom ett givet forskningsområde. Här finns utrymme för informanter att reflektera och att på ett djupare plan beskriva åsikter och tankar. Bryman (2011) diskuterar också skillnaden mellan kvantitativ och kvalitativ forskning och definierar det som att kvalitativa metoder förlitar sig mer på ord än på siffror. Han skriver också att till skillnad från den objektivistiskt orienterade kunskapssynen som vi får av en kvantitativ studie baseras resultatet i kvalitativ forskning på ett subjektivistiskt förhållningssätt. Enligt Eliasson är nackdelarna med kvalitativa forskningsmetoder att resultaten kan vara svårare att analysera och att forskare samlar sin information från färre källor.

4.2 Observation och intervjustudier

I detta följande kapitel presenterar jag de två forskningsmetoderna observation och intervju.

4.2.1 Intervjustudier

Det finns enligt Bryman (2011) tre primära former av intervjuer. Den första är den *strukturerade intervjun* och dess huvudsakliga uppgift är att jämföra hur olika människor tänker om mer eller mindre samma ämne. Intervjuaren kommer med ett fastställt frågeschema som är samma i alla intervjuer. Frågorna ska vara specifika och informanterna får ofta svarskategorier. Frågorna ska också ställas likgiltigt och i samma följd under alla intervjuer. Syftet med detta är att frågorna som ställs ramas in på samma sätt för alla informanter så att en jämförelse kan göras så konkret som möjligt. Det blir också lättare att sammanställa svaren i tydliga kategorier. Åtminstone såvida frågeställningen är indelad i tydliga kategorier. Eftersom frågorna som ställs sällan är öppna frågor och intervjuerna ska genomföras så likartat som möjligt kan den strukturerade intervjun anses vara av kvantitativ karaktär. Det finns inget utrymme för följdfrågor och det är svårare att komma åt en djupgående personlig infallsvinkel i denna intervjuform

Den andra intervjuformen kallar Bryman (2011) den *kvalitativa intervjun* och denna form är förmodligen den vanligaste inom kvalitativ forskning. Vad som lockar många kvalitativt inriktade forskare till denna typ av datasamling är dess utrymme för flexibilitet. Eftersom en intervju, såvida det inte är en gruppintervju, bara innefattar två personer så är den lättare att administrera än observationer och fokusgrupper. Forskaren inte beroende av att lika många bitar måste falla på plats.

Bryman (2011) diskuterar skillnaderna mellan en strukturerad intervju och en kvalitativ intervju. I en strukturerad intervju är frågorna specifika och själva frågeställningen är tydligt strukturerad för att svaret på dessa ska ha så hög reliabilitet och validitet som möjligt. I en kvalitativ intervju är det vanligare med generella frågor och vikten ligger på att få fram informanternas uppfattningar om forskarens område. Detta medför att en kvalitativ intervju adresserar informantens perspektiv, medan den kvantitativa intervjun reflekterar forskarens utgångspunkt. En kvalitativ studie är formbar och sidospår inom ämnesområdet är välkomnat. I en strukturerad intervju är sådana sidospår mer av en störning. Till skillnad från kvantitativa intervjuer uppmanas följdfrågor och själva formatet blir mer som ett flexibelt samtal som följer informanternas infallsvinklar. I en kvantitativ intervju föredras korta svar som är lätta

att sammanställa och jämföra. Den kvalitativa intervjun står i rak kontrast till det då den uppmuntrar utförliga och detaljerade svar.

Kvalitativa kategorier delas enligt Bryman (2011) in i de två underkategorierna; ostrukturerad intervju och semistrukturerad intervju. Den ostrukturerade är som namnet antyder en motpol till den strukturerade intervjun. Forskaren kan komma med så lite som en fråga till en intervju och därefter låta informanten reflektera fritt och diskutera med forskaren. Intervjuaren deltar så lite som möjligt i konversationen men belyser viktiga punkter med följdfrågor. En semistrukturerad intervju är lite av ett mellanting av de tidigare, men istället för ett konkret frågeschema som behövs i den strukturerade intervjun kommer forskaren med en lista över teman som hen vill ska behandlas. I likhet med den strukturerade intervjun är det här en bra idé att ta upp dessa teman i en förutbestämd ordning och de bör presenteras på så liknande sätt som möjligt i alla intervjuer. I en semistrukturerad intervju finns dock större utrymme för fria associationer från informanten och följdfrågor från forskaren är välkommet.

Den sista intervjuformen som Bryman (2011) skriver om är *fokusgrupper*. Syftet med fokusgrupper är att samla flera personer som vet mycket om ens forskningsområde och låta personerna diskutera ämnet tillsammans. Det är vanligt att samtal med fokusgrupperna sker under semistrukturerade premisser där tydliga ämnen ges som informanterna får diskutera förhållandevis fritt.

Bryman (2011) problematiserar också intervjuer som metod och han menar att resultatet påverkas av forskaren. Personlighet, utseende och personkemi kan påverka hur informanten svarar. En annan faktor som påverkar intervjuens reliabilitet är att informanter kan komma att svara utifrån det de tror är socialt önskvärt. De kan förvränga sanningen och försköna vad de gör för att visa upp en god bild av sig själva.

4.2.2 Observationsstudier

Bryman (2011) menar att observationens huvudsakliga fördel är att forskaren har en möjlighet att direkt observera informantens agerande. Detta skiljer sig mot intervjuer där forskaren förlitar sig på informanternas utsagor. Här finns en risk att informanten minns fel eller förskönar sanningen.

Bryman (2011) uppmärksammar ett övergripande problem när det kommer till observationer. Observatören påverkar resultatet i en undersökning eftersom det finns en övergripande risk att

människor ändrar sitt agerande om de vet att de observeras. I en deltagande observation kan detta lösas med en dold observation. I en sådan ska inte de som observeras veta om de observeras. Det skapar ett problem ur ett forskningsetiskt perspektiv eftersom informanter annars brukar få full insyn i hur undersökning och insamling av information går till under studien.

4.3 Metodologiska överväganden

Eftersom jag inte bara vill undersöka vad lärare gör för att deras undervisning ska bli mer hållbar utan också vad de tycker om sina metoder faller de kvantitativa metoderna strukturerad intervju och strukturerad observation bort i mitt urval av forskningsmetod. När det kommer till de återstående tre metoderna faller också deltagande observation bort. Detta beror på två huvudsakliga faktorer. Jag befärdar att som observatör riskerar att påverka situationen för mycket och bara min närvaro kan ändra informanternas beteende. Eftersom en potentiell observation skulle äga rum i ett klassrum tror jag inte heller det finns några möjligheter att på ett diskret sätt genomföra en dold observation. En annan faktor som talar emot observation är tidsaspekten. Jag kommer inte ha tid att vara ute på fältet tillräckligt länge för att det ska bli en tillförlitlig och representativ studie. När jag ställer kvalitativ intervju och fokusgrupper mot varandra så faller mitt val i den här studien på kvalitativa intervjustudier. Dels för att fokusgrupper rent administrativt är svårare att genomföra, men också för att samtalets format i en kvalitativ intervju är mer ändamålsenligt för den här studien.

Det skall noteras att jag har presenterat mitt val av forskningsmetod som en konsekvens av att de andra alternativen verkade sämre för min studie. Det är dock inte hela sanningen.

Kvalitativa studier är valda för att det är det jag tror kommer tjäna min undersökning bäst. I samtalet mellan fyra kommer vi kunna gå till djupet med de frågor som undersöks i denna studie.

4.4 Genomförande

I detta kapitel beskrivs var studien ägde rum, hur intervjuerna förbereddes och hur datainsamlingen gick till. I korthet beskrivs också informanterna och vilka pseudonymer som de och deras skolor har tilldelats.

4.4.1 Förberedelse

Med stöd av tidigare forskning kring undervisning för hållbar utveckling arbetade jag fram en samtalskarta med ämnen att beröra under intervjuerna. Eftersom kartan innehåller begrepp formulerade jag för mig själv ett sätt att diskutera ämnena utan att använda begreppen. Denna karta bifogas som bilaga.

4.4.2 Informanter

För att hitta informanter kontaktade jag skolor som jag under utbildningen besökt för Verksamhetsförlagd Utbildning. Jag fick snabbt svar av en instrumentallärare från en gymnasieskola i södra Skåne, som jag av anonymitetsskäl härnäst kommer kalla Bäckskolan. Informanten kommer presenteras under pseudonymen Bengt. Bengt har en rad olika lektioner som till exempel Instrument/Sång, Ensemble och Musikimprovisation.

Den andra informanten tog jag kontakt med genom att knacka på dörren till lärarrummet för musiklärarna på en gymnasieskola i Västra Götaland. Efter att ha presenterat mig själv och mitt arbete ställde körläraren upp. Jag kommer kalla skolan Ekskolan och informanten Elin. Elin är lärare i kör men undervisar också Instrument/Sång.

Den huvudsakliga anledningen till att båda informanterna arbetar som lärare på gymnasieskolor är en rent praktisk fråga. Det är på gymnasieskolor jag har flest kontakter så det var troligast att få svar därifrån. Gymnasiet är också den skolform jag har mest erfarenhet inom vilket gjorde att det var lättare att relatera till den undervisningsformen.

4.4.3 Datainsamling

Intervjuerna ägde rum veckorna 12 och 13, 2018. Första tillfället var Bäckskolan och intervjun genomfördes i en av skolans ensemblesalar när Bengts arbetsdag tagit slut. För att spela in intervjun använde jag mig av en inspelningsanordning av märket Zoom. Jag använde också min telefon som backup. Bengt fick tala fritt inom mina beröringspunkter på samtalskartan och intervjun tog cirka 20 minuter.

Andra intervjun ägde rum under arbetsdagen i en av Ekskolans InSå-salar. Eftersom det var en vanlig skoldag fanns många elever i korridorerna, men detta påverkade inte intervjun då ingen varken tittade in eller knackade på. Även till denna intervju använde jag Zoom

inspelningsanordning och mobil som backup. Elin fick tala fritt inom mina beröringspunkter på samtalskartan och intervjun tog cirka 30 minuter.

4.5 Analys av data

Efter intervjuernas genomförande transkriberade jag dem från ljudfil till text för att lättare kunna bearbeta och analysera materialet.

För att strukturera den insamlade informationen använde jag mig av den metod som Bryman (2011) beskriver som *tematisk analys*. Denna metod användes utifrån det som Bryman kallar *framework* där insamlade data delas in i centrala teman och sidoteman. Med hjälp av denna metod kategoriserade jag informanternas svar i två huvudteman:

- Undervisning för hållbar miljö
- Undervisning för hållbar demokrati

Utifrån dessa två teman som handlar om undervisningens syfte delades svaren in efter metoderna:

- Vidgat textbegrepp
- Estetiska läroprocesser

Ett problem som kan dyka upp vid den här typen av analys är att den insamlade informationen kan förlora sin kontext. För att undvika detta har jag kontinuerligt gått tillbaka till ursprungsmaterialet och sett så att inget blir tagit ur sitt sammanhang.

4.6 Reliabilitet

Reliabilitet är svårt att uppnå i kvalitativa studier eftersom forskaren söker information som inte är mätbar i samma utsträckning som i kvantitativa undersökningar. Inom intervjuer finns det också en risk att informanten förskönar sanningen för att sätta sig själv i en önskvärd social kontext. Dessutom påverkas resultatet av mig som forskare utifrån faktorer som samhällsvetenskaplig kompetens och social kompetens. Informanterna gav inte ett intryck av att de förskönade sina svar, men min samhällsvetenskapliga kompetens kan diskuteras eftersom jag inte gjort många studier tidigare.

En annan viktig faktor som påverkar studiens reliabilitet är att det bara är två informanter. Detta är för lite för att det ska gå att säga att studiens resultat är representativt för hur det ser ut på skolor runt om i landet.

5. Resultat

I detta kapitel presenteras först hur lärarnas undervisning för hållbar utveckling påverkas av politik och skolledning. Avsnitten 5.2 – 5.4 handlar mer konkret om musikens roll i undervisning för hållbar utveckling och presenteras utifrån perspektiven Musik som ackompanjemang till hållbarhet, Estetiska läroprocesser och Stark estetik. Till sist handlar kapitel 5.5 om lärarens roll som förebild för eleverna i fråga om hållbar utveckling.

5.1 Skolledning och organisation

På Bäcksolan får lärarna inte mycket av politiska direktiv, men skolan i sig arbetar mycket med hållbar utveckling. Ur ett lärarperspektiv kommer målsättningen om hållbar utveckling ändå uppifrån eftersom det är bestämt av skolledningen att det ska vara så. Det visar sig genom att vissa lärare har lärande för hållbar utveckling som en del av sina tjänster. Skolan sätter också ut schemabrytande dagar som ska gå ”i hållbarhetens tecken” där eleverna får arbeta med ett projekt som går ut på att belysa hållbarhetsfrågor. Eftersom skolan har ett brett utbud av program är det inte ovanligt att dessa projekt är ämnesöverskridande. Dagarna kan också bestå av att skolan tar in gästföreläsare som pratar om hållbar utveckling.

I fråga om att leda eleverna från att vara miljöetiska till att bli miljömoraliska anser Bengt att skolan som organisation spelar en nyckelroll. Genom att tillgodose bra kost i matsalen och bra återvinningskorgar i korridorerna förenklar skolan det för eleverna att ta miljövänliga beslut. Bengt säger att om det är en liten ansträngning att återvinna, så kommer folk göra det. Men om eleverna förväntas ta sitt skräp till en återvinningsstation utanför skolan i alla väder kommer många låta bli. Bengt sammanfattar sina tankar om hur viktigt det är för skolan att underlätta miljövänlighet genom att säga:

Folk vill nog vara miljövänliga och hjälper man dem med det så att det blir enkelt, då gör folk det verkligen. Men blir det ett motstånd, att det blir jobbigt, att det inte funkar, då tror jag folk tröttnar.

När det kommer till hållbar demokrati och hållbara individer har Bäcksolan elevstyrda grupper som lärare inte har inblick i. Det är bland annat en feministgrupp, miljögrupp och olika politiska grupper. Grupperna är som forum och arenor där elever kan driva frågor de själva tycker är viktiga. Lärarna uppmanar också till debatt och rollspel för att eleverna ska få

ta en ståndpunkt och brottas med viktiga demokratiska frågor. Inom ämnet musik arbetar skolan även projektbaserat med hållbar demokrati. Ett sådant projekt kan till exempel vara att bara spela musik av kvinnliga tonsättare, eller att bara spela musik från en viss del av världen. Skolan tar ofta in gästföreläsare och ur ett demokratiperspektiv anser Bengt att urvalet är viktigt. Därför tar de in föreläsare av olika kön, sexualitet och etnicitet för att undertrycka för eleverna att det finns inspirerande människor överallt och inte bara i den samhällsgrupp de själva tillhör.

Som kontrast till Bäckskolan vars ledning driver hårt på hållbarhet står Ekskolan. På Ekskolan märker inte Elin av några direktiv från skolans ledning i fråga om hållbar utveckling och säger att:

Hållbarhet var ju väldigt på tapeten för fem år sedan eller så där... eller nånting sånt. Sju år sen. Men nu tycker jag inte det pratas nånting om det.

Skillnaden i hur respektive skolledning ser på undervisning för hållbar utveckling är stor, men utifrån intervjuerna framgår det inte vad det beror på.

5.2 Musik som ackompanjemang till hållbarhet

Ekskolan är en EU-ambassadörsskola vilket kommer leda till ett besök av politiker från olika håll där de vill ha en musikalisk inramning. Till det besöket har körsång valts som lämplig inramning eftersom de kan sjunga på olika språk och från olika delar av Europa. Elin är dock osäker på om det från musiksidan kommer leda till att eleverna kommer få större medvetenhet kring EU och demokratisk hållbarhet. Det ansvar ligger främst på lärare inom samhällsvetenskap, men i och med körsången får eleverna i alla fall en öppenhet för språk. I ett sådant projekt skulle Elin gärna prata mer om styckenas historiska och kulturella kontext, men hen känner sig låst vid att det faller utanför Skolverkets innehåll för körsång. Trots detta EU-projekt sker det inte mycket ämnesöverskridande utbyten. Mycket ligger som sagt på samhällskunskapen och enda anledningen till att musiken får vara med över huvud taget är för att det är trevligt. Elin säger:

Jag kan inte svara på om eleverna får större EU-medvetenhet utav projektet. Det tror jag inte. Utan det ligger i alla fall inte på musiksidan. Utan det ligger kanske hos en samhällskunskapslärare nånstans.

Elin anser att samhällskunskapen i det här fallet bara ser musiken som ett nöje, snarare än som en samhällsbyggande funktion.

5.3 Estetiska läroprocesser

I fråga om musikämnets roll för att skapa hållbara individer anser Elin att musiken i sig är fostrande eftersom eleverna i ensemble eller körsång ständigt övas i lyhördhet.

Samspelsförmåga är också en viktig faktor inom musiken eftersom en inte kan ta plats på någon annans bekostnad utan att försämra det musikaliska resultatet. En musiker kan varken spela starkast eller svagast hela tiden, därför tränar musikämnet i sig människor att ge och ta plats. Elin säger att:

I ett musikaliskt sammanhang kan en inte ställa någon utanför. Man kan inte heller ställa sig själv utanför.

De två kompetenserna lyhördhet och samspelsförmåga framhåller Elin som kompetenser som är mycket viktiga i ett hållbart samhälle. Att estetiker får träna mycket på dessa två kompetenser under skolgången anser Elin är en orsak till att programmet inte ser några grupperingar utefter yttre faktorer som kön och etnicitet. Det är också en möjlig anledning till att många av eleverna efter avslutat program hamnat i yrken där man handskas med människor.

5.4 Stark estetik

Bäckskolan har utsett en ambassadörsklass som ska representera skolan på en utställning vars syfte är att belysa problemet med all plast i haven. Eftersom den valda klassen har musikinriktning kan de arbetat med stark estetik genom musiksatta upplysnings- och kampanjfilmer. Musiken, som oftast är instrumental, arbetar i samklang med filmen, så att det som syns förstärks av det som hörs, och vice versa. I det fall där musiken inte är instrumental har de arbetat fram musiken och texten parallellt så att dessa två uttrycksformer speglar och förstärker varandra, snarare än att det ena kommer i första hand och det andra blir ett skall som sätts på i efterhand. Framställningen av verk till utställningen är inte schemabrytande och pusslas därför in i olika kurser, så som Gehörs- och Musiklära, ensemble och estetisk kommunikation. Även om resultatet av projekt som dessa är att musik och film arbetar i symbios är det inte ovanligt att musiken växer fram i huvudsakligt syfte att passa in i den uttänkta filmidén. Bengt säger att:

Det har ofta börjat med en filmidé och sen handlar det om att få musiken att passa till filmen. I det här fallet så har vi gjort musik, oftast instrumental, men inte alltid, som då supportar en film med allt ifrån ljudeffekter till musik som passar.

Även om musikens roll är central i uppgiftens slutresultat finns en risk att eleverna uppfattar den som underordnad och som ett ackompanjement till filmen eftersom filmidén kommer först och musiken skrivs sedan för att passa in.

5.5 Förebildande

Undervisning för hållbar utveckling är en del av skolans mål för varje elev och i fråga om den fostransrollen som skolan har anser Elin att skolans uppgift är att fostra människor som ska fungera i vårt samhälle. Men skolan har inte ensamt ansvar och Elin hänvisar till uttrycket: ”det krävs en by för att fostra ett barn”. I det systemet har föräldrar, fritidsledare, skolan och alla runt en människas uppfostran en roll att spela för att genom att bygga hållbara individer skapa ett hållbart samhälle. En stor del av lärarens funktion anser Elin ligger i att upprätthålla en god ton i korridorerna och att lärare som är mentorer har god personlig kontakt med sina elever. Som musiklektare är det vanligt att träffa elever enskilt och även i det mötet kan läraren vägleda elever till att vara hållbara individer. Ett verktyg i dessa möten är att föregå med gott exempel och behandla elever med respekt för att därigenom sprida ett bra klimat som eleven förhoppningsvis tar med sig ut i samhället.

På Bäcksolan arbetar de förebildande med hållbar utveckling gentemot sina elever exempelvis genom valet av musik som spelas på programmet. Genom att presentera ett brett utbud av musik visar de för sina elever att det är viktigt med bland annat etnisk och könsbaserad diversitet inom musikscenen. Bengt framhåller vikten av att lärare ska leva som de lär för att skicka rätt signaler till eleverna. Han diskuterar också eventuella motstånd läraren kan stöta på i sitt förebildande:

Lärare som förebild är en intressant fråga faktiskt för man kan undra ibland. Liksom dagens ungdom och hur de ser på oss gamla lärare. Vill de vara rebelliska och bryta ny mark? Skulle de helst vilja ha sin egen domän?

Återigen framgår det av intervjuerna att skolorna arbetar väldigt olika med undervisning för hållbar utveckling, vilket är genomgående för hela resultatet. Utöver det som skrivits i resultatet är ytterligare en aspekt av medborgarfostran som inte passade in i någon av resultatets rubriker. Den sker på Ekskolan när musikprogrammet bjuder in hela skolan på konsert. I samband med det gör musiklektarna ut ett utskick om hur en bra publik kan agera under en konsert, vilket leder till att skolan får en positiv gemensam upplevelse.

6. Diskussion och slutsats

I detta kapitel diskuteras resultatet i förhållande till den tidigare forskning som bearbetats i litteraturgenomgången. Till att börja med sätts resultatet i ett historiskt perspektiv där fokus ligger på icke-estetiska förhållningssätt. Därefter kommer ett kapitel om musikens roll i undervisning för hållbar utveckling där jag bland annat diskuterar Bäckskolans filmuppgifter samt musikens inneboende demokratibyggnad.

6.1 Historiskt perspektiv

Av Sandell, Öhman och Östman (2003) tre traditioner som presenterades i kap. 3.2 tar endast den tredje (undervisning för hållbar utveckling) upp estetik. De beskriver dock inte vad estetiken har för roll att spela i undervisningen, vilket kan innebära att musikens roll, likt i Ekskolans EU-projekt, riskerar att falla in under kategorin *svag estetik* och fokuset på samhällsutveckling bearbetas i de samhällsvetenskapliga ämnena. Traditionen dikterar att skolans huvudsakliga roll i undervisning för hållbar utveckling är att se till att eleverna får forum för diskussion och debatt. Ett gott exempel på hur det kan fungera i praktiken är Bäckskolans elevgrupper som är till för just detta. Inom denna tradition av undervisning för hållbar utveckling har läraren en passiv roll och eleverna styr innehållet. I Bäckskolans elevgrupper tas detta ytterligare ett steg vidare eftersom lärarna inte har någon inblick alls. Även sättet Bäckskolan uppmanar till debatt faller in i denna tradition.

Traditionerna faktabaserad miljöundervisning och normativ miljöundervisning märks på Bäckskolan och då framför allt genom deras temadagar. Eftersom jag inte vet hur deras gästföreläsare tacklar problemet är det dock svårt att veta i hur stor utsträckning den ena eller andra traditionen hanteras.

Kapitel 3.3 bearbetar aktuell utformning av miljöundervisning och undervisning för hållbar utveckling, men eftersom litteraturen som används i kapitlet är mellan 15 och 20 år gammal vill jag här i diskussionen se dem som en historisk kontext. Palmer (1998) skrev att den här typen av undervisning till sin politiska natur kan vara svår att ta upp för en skola som ska vara politiskt neutral. Detta märks inte av i någon av intervjuerna. I synnerhet inte på Bäckskolan där ideologiskt drivna debatter uppmuntras. Palmer skriver vidare att det är svårt för miljöundervisning att ta sig ut från samhälls- eller naturämnena, vilket är något som märks i båda skolorna.

Vidare i kap 3.3 diskuterades Sandell, Öhman och Östmans (2003) tankar om vägen från *miljöetik* till *miljömoral* och att utsättas för miljöfrågor i olika medier ses som en metod för att möta frågorna i mer reella sammanhang och därmed göra frågorna mindre abstrakta. Återigen finns det en risk att musiken då bara blir ett skal i vilket miljöproblemen presenteras. I just detta syfte där det bara handlar om att komma i kontakt med miljöfrågor är det dock inget problem. Bengt diskuterar den organisatoriska rollen skolan har när det kommer till att leda elever från *miljöetik* till *miljömoral*, vilket är något som varken Palmer (1998) eller Sandell, Öhman, Östman tar upp. Sandell Öhman, Östman skriver att kunskap om och attityder inför ämnet inte nödvändigtvis leder till *miljömoral*. Bäckskolans organisatoriska roll kan vara en lösning på det problemet. Att göra det enkelt för människor att vara miljövänliga leder förhoppningsvis till att fler blir miljövänliga både i och utanför skolan. Organisationens roll kan i sammanhanget också ses som förebildande eftersom de visar för eleverna att det är viktigt att källsortera och äta bra mat.

6.2 Musikens roll

Under denna rubrik kommer jag sätta intervjuernas resultat mot tidigare forskning om musikens roll på en skola och diskutera undervisning för hållbar utveckling. Först diskuterar jag utifrån ett vidgat textbegrepp, sedan följer ett avsnitt om estetiska läroprocesser.

6.2.1 Filmuppgifterna

I och med Bäckskolans upplysnings- och kampanjfilmer sätter skolan miljöundervingen i en stark estetisk kontext där musiken inte bara blir ett ackompanjemang till hållbarhet utan en viktig del i hur fakta läggs fram. Därför kan filmerna ses som faktaorienterade trots att innehållet kan ses som *divergent*. Jag skriver att filmerna *kan ses* som en divergent uppgift eftersom slutresultatet inte är något som går att rätta med ett facit. Musikens roll i uppgiften kan dock bli *konvergent* eftersom eleverna oftast började med idén till filmen för att sen tonsätta de tankarna. Så trots att estetiken i musiken är stark och arbetar i samklang med filmerna är processen i vilken den växer fram *konvergent* med målet att passa in till ett förutbestämt innehåll. Detta är intressant utifrån *vidgat textbegrepp* eftersom båda uttrycksformerna i slutresultatet ses som lika viktiga trots att den ena (musiken) ofta växt fram för att passa med och förstärka den andra (filmen). Värt att tänka på är att *vidgat textbegrepp* eller *horisontellt medieringsbegrepp*, så som Nilsson (2017) skriver om, inte fungerar fullt ut i detta sammanhang eftersom det som ställs mot varandra inom dessa begrepp är rangordningen mellan verbala och icke-verbala uttrycksformer. I Bäckskolans filmuppgift ställs två icke-verbala uttrycksformer mot varandra och hierarkin är inte uppenbar. Utifrån Lindströms fyra

metoder för estetiskt lärande skulle jag säga att filmuppgifter faller in under *Lärande genom konst* eftersom jag upplever uppgiften som övergripande *divergent* och *medium-neutral*. Eftersom jag inte observerat undervisningen kan jag dock inte avgöra om lärartypen lutar mot pedagog, rådgivare, facilitator eller instruktör.

Det musiklärarna lyckas med på Bäckskolan i och med filmuppgiften är att undvika vad jag kallar en *förtäckt skrivuppgift* där själva uppgiftens kärna enbart blir en fråga om att skriva en sångtext som sedan får en musikalisk inramning. Musiken kan i en *förtäckt skrivuppgift* låta som vilken musik som helst, texten är utbytbar och estetiken är svag. En uppgift som Bäckskolans filmer sätter musiken i en central roll och kärnan i uppgiften kretar inte kring ett manus. Detta underlättas av att många av grupperna gör instrumentell musik. Då tvingas de arbeta med musiken centralt och det finns ingen chans att råka göra en *förtäckt skrivuppgift*. Noteras ska göras att det kan verka som att jag anser att text är en negativ undervisningsform som inte hör hemma i musikundervisning för hållbar utveckling. Så är inte fallet, så länge musik och text presenteras i synergi utan att någon av uttrycksformerna hanteras som överordnad.

När jag skriver om vidgat textbegrepp och hållbar utveckling måste jag nämna filmen *Koyaanisqatsi* (1983) som på många sätt sammanfattar mina tankar om ämnet. Filmen beskriver förhållandet mellan människa och natur genom att visa natur- och stadsmiljöer samtidigt som musiken både sätter stämningen och fungerar som narrativ. Musiken är för det mesta instrumental, men när den har text existerar den i synergi med musiken. *Koyaanisqatsi* är ett bra exempel på hur en av Bäckskolans filmer kan se ut i stor skala, men den visar framför allt hur stark, *stark estetik* kan vara och att verbal kommunikation inte alltid är den bästa uttrycksformen.

6.2.2 Musikens inneboende demokratibyggnad

Lyhördhet och samspelsförmåga är båda viktiga egenskaper för demokratiska människor och det var inspirerande att höra av Elin att musikelever tränas i dessa två kompetenser konstant utan att nödvändigtvis tänka på det. Detta är något som går att koppla till Nilssons (2017) tankar om att skolan spelar en viktig roll för hur elever bygger upp relationell kompetens. Utöver att vara på lektioner och *konvergent* lära sig musik lär sig också eleverna genom musiken hur de kan interagera med andra människor. Detta är något som stryker under Nilssons tankar om att det finns samband mellan deltagande i musikaliska aktiviteter och ökad

social kompetens. För att återigen passa in undervisningen i någon av Lindströms kategorier är *lärande inom konst* närmast tillhands eftersom hållbarhetsaspekterna av undervisningen är *divergenta* och *medium-specifika*. Emellertid är hållbarhetsperspektivet i det här fallet en konsekvens, snarare än undervisningens syfte. Av den anledningen är Saars binära modell bättre att använda i detta fall eftersom musiken i sig är kunskapande. Den estetiska läroprocessen Elin använder sig av är alltså *stark estetik* och uttrycksmedlet sig formar eleverna.

En aspekt av hållbar utveckling som är djupt inrotad i musiken är utövandet av yttrandefrihet. Yttrandefrihet är inte inneboende i den estetiska läroprocessen på samma sätt som utvecklandet av lyhördhet och samspelsförmåga, men musiken är ett viktigt forum för utövande av yttrandefrihet. Nilsson (2007) skriver att det är viktigt att skapa konkreta möjligheter för att nyttja yttrandefriheten och att skolan som ett potentiellt kulturellt institut kan spela en central roll för det. Utifrån mina intervjuer framgår det inte att någon av skolorna arbetar med detta på ett musikaliskt sätt. Däremot möjliggör Bäckskolans nyttjande av yttrandefrihet genom sina elevgrupper och debatter. Jag tror också att yttrandefrihetsutövande genom musik existerar på båda skolorna, men att jag inte ställde de frågor som kunde ge svar om detta.

6.3 Slutsats

Syftet med studien var att undersöka hur musiklärare, som är ute i arbetslivet, arbetar med att lägga upp undervisning för hållbar utveckling utifrån frågeställningarna:

- Hur arbetar musiklärare med undervisning för hållbar miljö?
- Hur arbetar musiklärare med undervisning för hållbara demokrati?

Svaret på den första frågan är kort och gott Bäckskolans upplysnings- och kampanjfilmer. Utöver det läggs mycket av ansvaret på att skolan som organisation anordnar temadagar med gästföreläsare samt att de underlättar och uppmanar miljömoraliska beteendemönster.

Svaret på andra frågan är mer mångfacetterat och det svar som jag tyckte var intressantast var från Elin gällande musikens inneboende demokratibyggnad. Jag vill återigen citera Elin som säger:

I ett musikaliskt sammanhang kan en inte ställa någon utanför. Man kan inte heller ställa sig själv utanför.

Musiken används också som ackompanjemang till hållbar demokrati och syftet med musikundervisningen blir i de fallen enbart att spela musik. Själva undervisningen för hållbar utveckling blir därför inte musklärarnas ansvar.

6.4 Vidare forskning

Under arbetets gång har många nya frågor växt fram som jag gärna gräver djupare i någon gång i framtiden. Framför allt är Saars tankar om svag kontra stark estetik intressanta och det hade varit spännande att fördjupa mina kunskaper i den frågan. Framför allt i förhållande till det jag kallar förtäckt skrivuppgift och hur vi som musklärare kan undvika det. Genom att läsa om vidgat textbegrepp och horisontellt medieringsbegrepp har jag också blivit nyfiken på musikens status på skolor och i ämnesöverskridande projekt, vilket är något jag kommer ta med mig in i livet som musklärare.

Referenser

- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB.
- Eliasson, A. (2006). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Europeiska kommissionen (2007). *Nyckelkompetenser för livslångt lärande – En europeisk referensram*. Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikation. Hämtad från: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11090>
- Lindström, L. (2012). *Aesthetic Learning About, In, With and Through the Arts: A Curriculum Study*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Nilsson, B. (2007) *Hållbar utveckling – Hållbar människa*. Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Nilsson, B. (2017). Den livsviktiga musiken – Delaktighet, hälsa och funktionsmöjligheter I E. Clausson (Red), *Barnsliga sammanhang – Forskning om barns och ungdomars hälsa, välbefinnande och delaktighet* (sid. 65–78). Kristianstad: Kristianstad University press.
- Palmer, J. A. (1998). *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. London: Routledge.
- Plant, M. (1998). *Education for the environment*. Norfolk: Peter Francis Publishers.
- Reggio, G. (Regissör). (1983). *Koyaanisqatsi* [Film]. MGM
- Sandell, K., Öhman, J., Östman, L. (2003). *Nature, School and Democracy*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Skolverket. (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Hämtad från: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705
- Skolverket. (2012). *Utbildning för hållbar utveckling*. Hämtad från: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3009
- Skolverket. (2015). *Vad är hållbar utveckling?* Hämtad från: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/grundskoleutbildning/biologi/vad-ar-hallbar-utveckling-1.205851>

Skolverket. (2016). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

Hämtad från: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575

Bilaga 1

